

אונקלוס

דברים ח עקב

קח

1

ג ויענך וירעבך ויאכלך אתהמן אשר
לא ידעת ולא ידעון אבתיך למען
הודיעך כי לא עלה לחם לבדו יהיה
האדם כי על כל מוצא פי יהיה יהיה
האדם: שמתך לא בלתה מעליך
ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה:

ג ויענך ויאכילך ויאכילך ית מנא
די לא ידעת ולא ידעון אבתיך
בריה לאודעוהך ארי לא על
לחמא בלחודוהי מתקום אנשא
ארי על כל אפקות מימרא ר"י
יתקום אנשא: ד בסותך לא
אבליאת מנה ומסנה לא יחפו

לקח בהיר

רשי

ד) פי' חלקים יפים ושוים לא נקמטים רק במקום שצא
הקמט לנוי כמו שעושין החייטים אחר שנגמר מפירת הנגד,
געציגלט בלע"י, ופי' שפין כביסה וליבון מצוה לכלוך
חזיקה, והנה חז"ל דרשו זאת ברבה לקמן בפי' תבא דכתיב
(כ"ט ד') לא בלו שלמותיכם מעליכם ונעלך לא בלתה מעל
רגליך, עיי"ש, והכרח פשוט מחמת יחור אומרו
"מעליכם", מעל רגליך, שבלא זה היה פירושו שלא בלו
הימירה, אבל אומרו מעליכם פירושו שאפילו לצורך שעה לא ירד מעליכם, שאם נמלכך או נקמט לא היה מפשיטו לכיבוס
ולגיהוך אלא הענן עשה זאת, וכן כשהילך גדל לא היה מפשיטו ללבוש גדולה הימנו לפי שגדל עמו (רא"ם), ורבינו מביא
דרשמה כאן, כדרכו בקודש להקדים הדרוש כדי ליישב יחור אומרו מעליך גם כאן, ושם אין צורך עוד להביאו, ועיין שם
במדרש שבלבושים הללו לא היו גשמיים שהוציאו ממזרים או שקנו משכנים מסביב כמו שקנו מהם מאכל ומשמה, אלא
מלאכי השרת הלבושו אותם צפוי וכמו המן והבאר שהיה לחם אצירים, והוא למעלה מהשמיים, אשרי לגופים שזכו להחלצת
זהם, ומה שיש מקשים למה הוצרכו להם, הנה חוץ ממה שהיה לצון עליון שכל התנהגותם וכל הצטרפותם יהיו נעשים על ידו
יתב' שלא מדברים הארציים כמו המן והבאר, חוץ מזה, הגע בעצמך לכלכל המון רב כזה עם קטניהם אין מספר משך מ'
שנה במלבושים דבר שאי אפשר לקנות או להוציא ממזרים: (ה) הוא מין שרץ הנמצא אצל ימים ונהרות וכשנולד נולד ציחו
עמו שהיא ממין אבן דק והולך ונחגל עמו: (ו) פי' חיבה מושאלת היא שפירושו רגלכם לא נעשה כצדק המתרומם
ומתנשא כשנותנים בו שאור והתחל להחמיק (רא"ם): (ז) מקשים, הלא סוף פרשת תבא כתיב ונעלך לא בלתה מעל רגליך
הרי שלא הלכו יחף, ואין קשיא שדבר זה בעצמו מספר הכוזב כאן שרגלך לא נפחה כדרך הולכי יחף משום שנעלך לא בלתה
ולא הלכת יחף (ג"א), וכן חרגמו אונקלוס ז"ל, ורבינו בחיי כתב שקאי על הלוי נוסאי הארון ושאר דברים שנשאו בכתף
והיא עבודה שצריכה להיות דוקא יחף, וכוון, אך עדיין יוקשה, הלא לאו אורח ארעא למיכגי במנעול על גבי העננים שהיו
תחתיהם (כן הקשה במשכיל לדוד), ולפי דברי חז"ל במדרש רבה שהצאתי לעיל לא קשיא ולא מירי, שהם לא הלכו במנעלים

ד) שמתך לא בלתה. ענני כבוד היו שפין
בכסותם ומגהלים אותם כמין כלים מגהלים⁽¹⁾, ואף
קטניהם כמו שהיו גדלים היה גדל לבושן* עממם
כלבוש הזה של חומט⁽²⁾ שגדל עמו (דברי ר' י"א): לא
בצקה. לא נפחה כבצק⁽³⁾ כדרך הולכי יחף⁽⁴⁾
שינוי וסחאות * לבשו עמו. * שחולכים יחפים.

אור החיים

וגו' ואמרו רבותינו ז"ל (ספרי שם) שכל הכוזב
בשבתו מדבר, גם הוא מזון המלאכים (יומא
ע"ה:י"ג) כאומרו לחם אצירים אכל איש, ונראה
שגם כאן שבת המן יגיד, כי המלאכים ישנם בצ'
סוגים, יש מאכל ששבו לכל זין צריח זין חולה לצד

ג. ויענך וירעבך וגו'. צריך לדעת מה קשרן של
דברים של ויענך וגו' עם ויאכלך וגו',
ולפי משמעות הדברים גנאי המן יגיד שאכילה המן
היתה לצד הרעבון⁽¹⁾, וזה אינו שמוניו שהחורה
הרבה בשבחי המן כאמור (במדבר י"א ז') והמן

אור בהיר

לעשות, מל' ואביו שמר את הדבר. (של) שבלא רעבון ח"א לאכלו מחמת רעתו. (מ) וא"כ היא רומי ואין לומר שקשה

ית ארעא
ב ותדבר
י אלהיך
רא ברית
ע ית די
אם לא:

התשמרו
אחריו:

ו, ואומרו
לנו גדול
ולא ולמד
צבא שמה
ך לשמור
ינו נחכוון
יה האדם
הי"ח, עוד
"ק כ"ח)
לא במזל
ידוש שאם
ז. בכללות
מזל וגו'
ז. ובאחם
ס מלאים
ת החורה
לך האות
ז. לו בניס
זכה המזל

שלל ועלמה
ע"כ יפס

בְּמִסְכַּנְתָּ תֹאכַל־בָּהּ לֶחֶם לֹא־תִחַסֵּר
 כָּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ בְּרוּל
 וּמִהַרְרֵיהָ תִחַצֵּב נְחֹשֶׁת: ^ד וְאָכַלְתָּ
 וּשְׁבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל־
 הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ: ^ה שְׁנֵי יָמֵי הַשָּׁמֶר
 לְךָ פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְבַלְתִּי
 שָׁמֵר מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וַחֲקֹתָיו אֲשֶׁר
 אָנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם: ^ו פֶּן־תֹּאכַל וּשְׁבַעְתָּ
 וּבָתִּים טֹבִים תִּבְנֶה וַיִּשְׁבַּתָּ: ^ז וּבִקְרָךְ
 וְצֹאנְךָ יִרְבִּין וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה־לְךָ וְכָל
 אֲשֶׁר־לְךָ יִרְבֶּה: ^ח וְרָם לְבַבְךָ וּשְׁכַחְתָּ
 אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ
 מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים: ^ט הַמּוֹלִיכְךָ
 בַּמִּדְבָּר | הַנְּדָל וְהַנּוֹרָא נְחֹשׁ | שָׂרָף
 וְעַקְרָב וְצַמְאוֹן אֲשֶׁר אֵין־מַיִם הַמוֹצִיא
 לְךָ מַיִם מִצְוֹר הַחֲלָמִישׁ: ^י הַמַּאֲכִלְךָ מִן

בה לחמא לא תחסר כל מדעם
 בה ארעא די אבניה פרולא
 ומטורהא תפסול נחשא: ותיכול
 ותשבע ותברך ית יי אלהיך על
 ארעא טבתא דיהב לך:
 יא אסתמר לך דילמא תתנשי
 ית דחלתא דיי אלהיך בדיך דלא
 למטר פקודיה ודינוהי וקמוהי
 די אנא מפקדה יומא דין:
 יב דילמא תיכול ותשבע וכתין
 שפירין תבני ותיתב: יג ותורך
 וענה יסגון וכספא וזהבא יסגא
 לך וכל די לך יסגא: יד וירם לבבך
 ותנשי ית דחלתא דיי אלהיך די
 אפקה מארעא דמצרים מבית
 עבדותא: טו דברך במדברא
 רבא ודחילא אתר חיון קלן
 ועקרבין ובית צחונא אתר די
 לית מיא דאפק לך מיא מסגרא
 תקיפא: טז דאוכףך מנא

עדע עם
 ה גברא
 קף קף:
 אלהיך
 קרמוהי
 אלהיך
 ארעא
 עי עיגון
 ובטורין:
 וגופנין
 דויתקא
 א דבש:
 ז תיכול
 ז. זיתים
 שר למינה
 י (רא"ם),
 את הנרות

יחזב הוא
 אין טבע
 יו יקפיד
 צראות צן
 ע צאנוש
 ה ויקללו
 ציד עליו,
 ז שכנס
 ד עליהם
 זיחד שם
 ר לא טוב
 יירוש לפי

אור החיים

ומעני אצל כיון שהעושר צארן הוא תלוי והמעשיר
 מהארץ מעשיר ונחלקה לכולם בשוה אם כן כולם
 עשירים, גם אין לחוש להתמוטעות כל עת היותם
 צארן כי ממנה עושר ונכסים והוא אומרו כל זה,
 והזכיר צ' פרטים שהם צרול ונחושתי^מ שהם צ'
 דברים הצריכים עיקרים לתשמישי אדם, והזכיר
 אחר זה ואכלת וגו'^מ פירוש לפי שאין שלימות
 לארץ צהייתה משוּבחת צפירות אם היא חסרת
 דברים הצריכים לישוב העיר ותשמישי בני אדם כי
 ולא השבח להשלים החסר, והלא תמלא כמה עובדי

שיש בני אדם שהם עשירים מתנהגים
 כמנהג עניים לצ' סיבות, א' שחושש שמא יתמוטע
 ויעני לכן ממלאם לכל יוליא הולאות מרובות, צ'
 שלא ישביע עצמו כדי שלא יראה שהוא עשיר, לזה
 אמר אשר לא צמסנות וגו' שאין מקום זה לצ'
 המיחושים הנזכר, כי צ' המיחושים יהיו מאמלעות
 זה עשיר וזה עניי^מ ומאמלעות ההתמוטעות
 ושניהם אינם בעיר הלזו, ונתן עעם לזה צאומרו
 לא תחסר כל צהי^מ פירוש צשלמא אם העושר צא
 מזולת הארץ זה משתדל ומעשיר וזה אינו משתדל

אור בהיר

מד) ומושש שיבואו עליו עניים. מד) חיבת צה מיותר, שכמה פעמים אמר ארץ וגם חיבת צה. מד) הגם שכבר אמר לא
 מחקר כל צה. מד) הגם שכבר אמר זאת לא צמסנות וגו'.

צ בלי נחית

ארי אפקתון יתנא קמדברא קרין
 קקמלא ית פל קקלא קרין
 ככפנא: ד ויאמר יי קמשה הא
 אנא מחית לבון לחמא מן שמיא
 ויפקון עמא ויקטון פתגם יום
 ביומא בריר דאנסנון היקבון

הוצאתם אתנו אל המדבר הזה
 להמית את כל הקהל הזה ברעב: ם
 ויאמר יהוה אל משה הנני ממטיר
 לכם לחם מן השמים ויצא העם
 ולקטו דברי יום ביומו למען אנסנו

רש"י

לקט בהיר

(7) דבר יום ביומו. לרד"ק אכילת יום ילקטו
 ביומו, ולא (ילקטו) היום לדרך מחר (ס:): למען
 לזה מציא רביה מאונקלוס שהבקשה היא על שעבר, הגם שכבר היה מה שהיה ואין להחזיר את יום האתמו, כן הוא דיבור
 בני אדם להתאוות ולבקש להחליף ולשנות מה שכבר היה (בא"י): (ד) זה פי' תיבת דבר, והוסיף תיבת "אכילת" האסר
 בכח, גם נתן תיבת ילקטו בין תיבת יום ובין תיבת ביומו, לפי שתיבת ביומו דבוק ושייך לתיבת ולקטו, והגם שתיבת לקטו
 פירושו עבר, הוא"ו מהפכו לעמיד, לזה אמר רש"י ילקטו שהוא עמיד, ואין חיוז ללקוט בכל יום, שאם רוצה להשתנות או
 לשאול מתנה ממזרו הרשות בידו, לזה אמר שכוונת הכתוב הוא לדיוק שדוקא ביומו ולא למחר (רא"ם):

אור החיים

במלרים והיו ממאניס ללאת מה היה הדבר היו
 מתים הרוגי ה', לזה אמרו כי הם בוצרים שהיה
 ה' ממיחס בארץ מלרים על מיואנס ולא יודו ללאת,
 וימוחו ברעב, על דרך אומרו (איכה ד') עוזים היו
 חללי חרב מחללי רעב:

בשבתנו על סיר וגו'. מכאן אחת למד כי
 מדברי לשון הרע זה הם אותם שלא
 היו עליהם עול סבלות מלרים והם השוטרים, כי
 המעוניים סובלי עול הגלות לחמא עניא אכלו
 במלרים. ואולי שהם הרשומים ברשע הוא דתן
 ואזירם:

בשבתנו על וגו' (ס"י) פירוש ובאמלעות הצצר
 היו אוכלים לחם לשוצע כי היה להם
 הצצר ללפת זו את הפת (ס"ט). או ירצה כי מלבד
 שכבר אכלו לחם פירוש סעודתם היו מוסיפין
 לאכול צצר על השוצע (ס"ז). ואולי שדקדקו באומרים
 על סיר וגו' ולא אמרו באכלנו צצר וגו' לרמוז כי
 לא היו אוכלים שנתצשל ושהכ כי זה יפגם טעמו

אור בהיר

למה צחרו למות, ולא צחרו לעבוד את מלרים, מיתה במלרים מאן דבר שמי. קסח) אחר שהיה להם סירים צצר מה ימוס שהיה
 להם לחם לשוצע. קסב) שפת חריצה נאלל לרענון ולא לשוצע. קע) שהיה להם צצר בשפע. ופירוש תיבת באכלנו, אחר
 אכלנו. קעא) ממטיר לכם.

הַיֵּלֶךְ בְּתוֹרַתִי אֲסִילָא הַ וְהָיָה בַיּוֹם
הַשְּׁשִׁי וְהִכִּינוּ אֶת אֲשֵׁרֵיבִיאוּ וְהָיָה
מִשְׁנֵה עַל אֲשֵׁרֵי־לֶקְטוּ יוֹם | יוֹם:

בְּאִוְרֵיתִי אִם קָא: ה וְהָיָה בַיּוֹמָא
שְׁתִּיתָאָה וְיִתְקַנְנוּ יָת דִּיתוֹנוּ וְהָיָה
עַל חַד תַּרְיָן עַל דִּיקְטוֹנוּ יוֹם יוֹם:

לקט בהיר

רש"י

ו) שלכאורה נראה מלשון זה שתכלית המן בכלל למען אנחנו, וזה אינו, שתכלית נתינת המן הוא שלא ימותו צרעב, ועוד היאך יש נסיון בנתינתו, אדרבה בלא המן הימה נסיון שהתערעמו ולא האמינו, לזה אמר שתינת למען שייך על אומרנו דבר יום ביומו, ולמה לא אתן להם בשפע שלא יתרכו ללקוט יום ביומו, כי אנחנו צו בדיעבד השפעתו שעל ידו נולדו מלואות, משא"כ אם לא יהיה יום ביומו (בא"י): ז) שאין פ"י משנה כפל הזורך, אלא כפל הלקיטה במדה, והוא לזורך היום ומחר (בא"י): ח) ר"ל בא העמיד (ילקטו)

אנחנו. כי אנחנו צו: הילך בתורת. אם ישמרו מצות החלויות צו"י, שלא יותירו ממנו ולא ילאו בשבת ללקוט: (ה) והיה משנה. ליום ולמחרת: משנה. על שהיו רגילים ללקוט"י יום יום של שאר ימות השבוע. (ואומר אני אשר יצאו והיה משנה, לאחר שיצאו ומלאו משנה צמדיקה"י) על אשר ילקטו וימדו יום יום, וזהו (כ"ג) לקטו לחם משנה, (אחר) לקיפתו היה נמלא לחם משנה, וזהו (כ"ט) על כן הוא

במקום הוזה, כמו ככה יעשה איוב שפירושו ככה רגיל לעשות (בא"י): ט) תיקן צוה, שלכאורה נראה שצוה אותם שיהיה הלקיטה כפל מהרגיל, וא"כ מהופכים הדברים שקודם לריך ללקוט ואח"כ להכין, והכמוז אמר להפך, לזה אמר שפ"י הכמוז הוא עו"ה והכינו (וימדו) את אשר יצאו פ"י כשיצאו לביתם צע"ק וימדו את אשר כבר הביאו לביתם, והיה משנה פ"י ימלאוהו שהוא כפל מהרגיל, ואינו צווי אלא עמידות הוא אומר שכן יהיה שההכנה (פ"י הלקיטה) של יום ו' יהיה כפל מההכנת כל יום ויום, גם מה שאמר הכמוז בפסוק כ"צ לקטו אין פירושו שנמכוון לקטו אלא מלאו שלקטו (בא"י), עוד

אור החיים

לדקיקים פתח אהלו של כל אחד ולא היה צריך ללכת אחריו ולשאר העם היה יורד במקום אחר והיו יוצאים ללקוט, והוא אומרנו הכני ממטיר לכם לחם וגו' (פ"ג) פירוש באין לורך ללכת ללקוט, אבל העם ילאו וילקטו כנגד מה שלא בטחו וקדמו לשאלו ישיגוהו בטורח. וטעם שלא אמר בתחילת נבואה זו לאמר, ללך כי עדיין ילוהו פעם צ' כל הדברים צפרשה שאחר זו אלא שהקדים הדברים למשה (למלאו בפיו מענה פ"ג), ותיכף ומיד השיבם פ"ג

שהנבואה נאמרה לו כהרף עין ותיכף ומיד והנה כבוד ה':
למען אנחנו וגו' (פ"ג) כי לחם מן השמים לא ילערך שום תיקון וצוה יהיו פנויים מכל ואראה הילך וגו'. עוד יראה על זה הדרך טעם דבר יום ביומו למען אנחנו כשיהיה צריך לו (לו) בכל יום למזונותיו פ"ג):
ה. והכינו את אשר יצאו. פ"ג) פירוש כי ההצאה עצמה בכלל ההכנה

אור בהיר

קעב) לכם פירושו דקיקים כמוכם. **קעג**) להשיב להמתלוננים. **קעד**) פירוש חפך כשסיימו תלונתם, ולא היה צריך משה רבינו עליו השלום לילך בהתבודדות על זמן מה ולשאל ולהביא תשובה, אלא כהרף עין נאמרה לו פסוק ד' וה' והיה להם מענה להשיב מן פסוק ו' עד פסוק י', וכל זה אמרו מעצמן לא בשם ה', שהרי לא נטוו עד אחר כך בפסוק י"ב, וגם בשם עצמן לא אמרו כל הנבואה, אלא מה ששייך לתלונתם, אבל פסוק ה' והיה ציוס הששי לא אמרו כלל, כמו שמצאנו כל זה לקמן. **קעה**) אדרבה הנסיון הוא אם אין לחם לאכול, אם יקבלו אותו בזהבה אם לאו. **קעו**) ולא יהיו בטוחים, שאין פת בכלם, אראה אם ילנו או יאמינו. או אפשר שהכוונה ע"ד מ"ש רמב"ן בפ' עקב י"א י' למטר השמים תשמה וגו' דורש אותה תמיד ואם תעברו על רצון ה' ולא ידרוש אותה היא רעה עד מאד עכ"ל, פ"י דבר זה שעייכס תלויות אליו בכל שעה פעמים היא טובה שאין למעלה ממנו כשאתם דבוקים במקור החיים בלי הפסק, אבל פעמים הוא להפך חו"ש. **קעז**) ק"ל פשיטא שלא יכנו את אשר עזבו צדקה, רק את אשר יצאו,

ו ואמר משד
ישראל ברמ/ו
אפיק יתכון
ובצפרא וחד

נותן לכם"י צו
(פויש"ן) צבי
יומים): (ו) עו
הוציא אתכנו
כי הולאת א
אלא ה' הוליא
(ו) ובקר רז
כבוד ה' נראה
ערב וידעתם
יתן, אך לא צ
שינוי נוסחאות
וידעתם כי ה' וג
בען המוזכר לק
כבוד ה' והוא ט

ולריכין להכינו
והוא מאמר מ

ו. **ערב** ויד
דג
צמדצר באומר
קודם זה יגיד
אמר לכם ער
חיכס יודעים
לקחתם ידיעה
מחדש תכירוב

ועוד שאין צריך ה
הכמוז שיכינו או
ז. **קפ** וכי
מפעולתו של וא"ו
רש"י ז"ל שאין ה
לשבוט, ופירוש כ
ובקר משבעו לחם

על לחמא בלחודוהי מתקבים אנשא ארי על פל אפקות מימרא דיי יתקום אנשא:

5

האריז"ד

שהם הנבראים דומם ולומח וחי בלתי מדבר
 ואדם, וכולם לריכין חיקון, כדי לזרור אוכל
 ממוך פסולת. ואפילו ישראל, ע"י גלגולים
 שמתגלגלים בעונות דומם ולומח וצ"ח, וג"כ
 יש מי שנתקן בסוד הקרבן בזמן צ"ה קיים,
 אבל עכשיו בעונותינו, נתקן ע"י אכילת הלומח
 וחי דומם, ע"י ברכת הנהנין ודברי תורה,
 בשולחן הנקרא ג"כ מזבח, יתקנו ויוצרו. כמו
 שכתבנו בהפטרת אסוף אסיפס, ג' כי יש שעה
 שהאדם אוכל א' מאלו המינים, או חי או לומח,
 או דומם, כגון גוש עפר קטן הנאכל ע"י פרי
 או זולתו, ויוכל להיות שם מגולגל, או אצו או
 שארו הקרוי אליו, וצרכה של ברכת הנהנין
 בכוונה שאוכל זה הפרי, יעלהו למדריגת חי
 מדבר, וו"ס (ויקרא כ"ה) או דודו או בן דודו
 יגאלנו או השיגה ידו ונגאל, ויוכל להשיבו אל
 אצו שבשמים. ואם לאו, ח"ו יעכזהו בלי
 גאולה, כשלא יצרך ברכת הנהנין.

7

או יהיה מזד רוחניות הקדושה שיש בלוחו
 המין, כנו"ל, בהיות שהיה על פי ה',
 ונתקלקל בזמן חטא אדה"ר, ונתערב טוב צרע.
 ובהיות שזה האוכלו אינו מצרך עליו, צודאי כל
 אוכליו של אותו הפרי יאשמו, כי רעה תבא
 אליהם מזד הרע שיש בו, וגרם רעה לעצמו,
 בהיות כי אותו הפרי או אותו המין היה מובלע
 בו רוחניות קדושה, שהוא פי ה' הנקרא נאם
 ה', וגרם זה שיהיה בו כל רעמו בלי צירור כלל,
 והבן. וזהו פירוש הפסוק. אבל ברכת המינין נז
 שם נכללים הצ' מינים שאמרנו, כי ברכת
 ראשונה מפורש בה שהכל נהיה צדצרו, בסוד
 על כל מוצא פי ה' יחיה האדם, כי צדצר פי
 ה', הכל נעשה צמעשה צראשית, כי כל דבר
 שהיה רוצה היה אומר יהי כן ויהי כן, וזה
 נקרא מוצא פי ה', והרוחניות של האמירה היה
 מתלבש בכל דבר ודבר, ובכח זה הדיבור היו כל
 הברואים. ובכח זה יחיה האדם והבהמה

←

גג. עיין ירמיה ח. יג. בשם ספר הלקוטים. גד. ברכת הנהנין (ש"ש).

חומת
ג
גאריז"ד

ועין השדה יתן פרונו: והשיג לכם דיש את-בציר ובציר ישיג את-זרע

ועלמה ואילן תקרא יתן אבהו: והיערע לבון דישא ית קמפא וקמפא יערע קאפוקי בר זרעא

לקט בהדר

רש"י

לעת הצורך (ג"א): יא) ברוב ספרים לא גרסינן לה, רק בלילי שבמות, ובקנת ספרים אימא ג"כ ובלילי ימים טובים, ולפי"ו בהכרח פירושו שאז יושב כל אחד בבימו ואינו עוסק בשום דבר חול להיות משוטט בחצות, ולזה הוא אז בעתם שאינם לעורר בני אדם, אבל לפי גירסא בלילי רביעיות ובלילי שבמות אין לומר טעם זה שהרי לילי רביעיות פירושו

דרך בני אדם ללאת, כגון (בלילי רביעיות) ז"ל בלילי שבמות. (ח"כ - מענית כ"ג.) (ובלילי ימים טובים): ועין השדה. הן אלני סרק"י, ועתידין לעשות פירות (ח"ס): (ה) והשיג לכם דיש את בציר. שיהא הדיש מרובץ והתם עסוקים בו עד הצליר"י, ובצליר

לילה השייך ליום רביעי בשבת, וכן הוא בגמ' מענית, ופירש שם רש"י בלילי רביעיות ובלילי שבמות דאין טורח לבני אדם לאינם הולכים לדרכים בלילי רביעיות מפני אגרת בת מחלת בפסחים עכ"ל, ופירושו דאימא בפסחים ק"ב: י"ח ריבוא מלאכי חבלה יוצאים בלילי רביעיות ובלילי שבמות ובראשן אחת ששמה אגרת בת מחלת ויש להם רשות לחבל, ולזה מוטיעין עמנו בני אדם מללאת, והגירסא הנכונה רק בלילי שבמות מפני ב' טעמים, חדא שסכנת המזיקין אינו רק בימדי, אבל לשני בני אדם אין מויק ולג' אין נראה להם המזיק כלל, והשנית שאין דבר זה נוהג בזמן הזה, והיה זאת רק מימות ר' מניא בן דוסא עד אב"י, שאב"י דחה וגירש אותם מן הישוב לגמרי כדאימא שם בפסחים, אבל בשום אופן אין פירושו בעתם כשהעולם צריך לגשמים, כי זה פי' גשמיים בכוניו גשם שלכם, כלומר מה שאחס נריכים, ועוד כי פשוט הוא, שהלא אם אין התבואה צריך להם קללה הם ולא ברכה (מהרש"ל), ועוד אם הכתוב אומר שיהיה תבואה בשפע שישג דיש את בציר וכו' מה נפ"מ מתי יהיה הגשם, וכל ענין הגשם מיותר לא רק חיבת בעמו, אלא ודאי ברכה בפני עמנו היא (ג"א), וכן צפ' עקב צפ' ונחתי מטר ארצכם בעמו פירש"י כן משום הני טעמא גופא, ובש"ס כתוב לאמור וו"ל: כדאמרין בערבי פסחים דף ק"ב משום דבעתם קאי אלדעיל דכתיב בסוף פר' בהר את שבחתי תשמרו ודרשין סמיכות עכ"ל, הנה הסמיכות מה שדרש היא מדעת עמנו ולא נמלא כן בערבי פסחים: יב) פי' ריקים מבלי פירות, אנשים ריקים (שופ' ט' ד') מתרגמינן גברין סריקין, ורבים בלשון חז"ל, ודייק חיבת "השדה" המיותר שהיה די לומר והעץ יתן פרונו כמו בכל שאר מקומות או עץ פרי, ודאי שפירושו עץ השדה שהוא הפקר ולא עץ הגן או פרדס (רא"ם), ואמר עתידין לעשות פירות, שלא יקשה לך, הלא מימות עולם לא שמענו שיהיה כן, לזה אמר שאה"י ברכה זו יקויים לעמיד המקווה בנ"א (במ"ד), או אפשר שרלונו בזה ליישב חיבת פרונו, אם הם אילני סרק מה זה פרונו בוא"ו, הלא אין להם פירות, לזה אמר שפי' פרונו מה שעתידין לעשות (מ"ד): יג) סדר העבודה בשדה הוא עו"ה: אחר שנקצר התבואה, דהיינו השעורים בניסן והתמים בסיון דשין אותה, והוא שמוצטין השבילים להוציא הזרע מן הקשין ונפרד הקש לבדו והזרע לבדו, זו הנקרא דיש, ועושין מן הזרע כרי גדול ומניחין את הכרי בשדה בגורן לייבש עד קודם הגשמים שהוא תשרי, ובה נשלם עבודת התבואה שבשדה, זמן הצליר הוא חדש תמוז, בציר נקרא קצירת ענבים מן הגפן ועשיית היין, ובתחילת חדש חשון היא עת הזרע, דהיינו אחר שהכניסו התבואה לבית וקודם שבאו הגשמים חורשים את השדה וזורעין אותה לתבואה חדשה, ואמר הכתוב שישג עבודת הדיש את עבודת הצליר, דהיינו שמגיע עד תמוז, ונריכים מיד אחר הדיש להתחיל לצבור ענבים, וזאת מגיע עד תשרי עד התחלת הזריעה, ואמר רבינו שזאת תהיה מחמת רוב התבואה והיין, לא מפני שיהיו טרודים בדברים ועסקים אחרים עד שעמ הצליר, שזו קללה היא ולא ברכה (רא"ם), גם לא מפני שהתבואה נחאתרה להתבשל שזו קללה ולא ברכה (ג"א), גם

אור החיים

ה. והשיג לכם דיש וגו"י. זו ברכת התבואה (ב"מ מ"ג). הבא למוד את גרנו יאמר יהי רצון אחר שנתלשה, כדרך אומרם ז"ל וכו', הרי כי יש ברכת ה' אפילו אחר שעשו גורן,

אור בהדר

בכחה. (ב) הלא כבר אמר יכולה כל כחה, א"כ מה מוסיף ברכה בזה.

ותיקלון ותיתבון קרן

תעסקו* עד לשבע. אוכלי (ו) ונתתי ש שניי נוסחאות. תחב מה שתאללו יהיו אחר הקצירה תג וירגיש שביעה כ

והוא אומרם ו גבול זה, ועיין ועשת ואכלתם

קימעא ומחב ימשך לכם דב טובם ומזונוה יעלרו כח למ אכילה מרובץ אומרם ז"ל (מ) כך שאפילו יו לומר לחמכם; אלא הלחם ו שביעה. עוד י אכילה גסה שיאכלו לחמם יזיקום. עוד יו כאומרם במשג הפירות, והנה ממנו ומרגיש שאין שומן הבג

בג שפי' ועשת לשבע אחר שזבע.

וְחִיבְתֵיבּוֹן לְחִמְכוֹן לְמִשְׁבַּע וְאֶכְלֵתֶם לְחִמְכֶם לְשִׁבְעַ וַיִּשְׁבַּתֶם
וְחִיבְתֵיבּוֹן לְרַחֲצוֹן בְּאַרְעֵכוֹן: וְאֵתֶן
לְבִטָּח בְּאַרְצְכֶם: שְׁנֵי וַיִּנְתַּתִּי שְׁלוֹם

רש"י

לקט בדור

תעסקו* עד שעת הזרע (ח"ס): ואכלתם לחמכם
לשבע. אוכל קמטה"י והוא מתבצק במעיו"י (ח"ס):
(ו) ונתתי שלום. שמה תאמרו הרי מאכל וברי
שנינו נוסחאות • תתעסקו.
מה שמאכלו יהיה לשובע (רא"ם): טו"ל זו ברכה שלישיה בתבואה, ה' ונמנה הארץ יכולה, ג' והשיג לכם וגו' פי'
אחר הקצירה תבוא ברכה בתבואה שיתרבה מעמנו כמו שכן של אשם עובדי, ג' צמעים ימנעך שהוא יאכל שיעור כביעה
וירגיש שביעה כאלו אכל כמה בימים (אודה"ח), ואורך גדול יש בברכה זו, כי מתמת רוב השפע יולד חשש שיאכלו אכילה

אור החיים

והוא אומרו והשיג לכם דיש שיתרבה הלומח עד
גבול זה, ועיין מה שפירשתי בפרשה צהר בפסוק
ועשת את התבואה (כ"ה כ"א):
ואכלתם וגו' לשובע"י. זו ברכת המזון צטון
כאומרם ז"ל (תורת כהנים) אוכל

קימעה ונתברכה במעיו. עוד יראה לומר שלא
ימשך לכם דבר הרגיל להיות צטני אדם כי ירצה
עובם ומזונותיהם שמתמלחח תאותם צזה ולא
יעזרו כח למיכל לשובעה, אלא ואכלתם לשובע,
אכילה מרובה כדי שביעה. עוד יראה על דרך
אומרם ז"ל (מגילה ז'): רווחא לבסומי שכיחא, והוא
אומרו ואכלתם וגו' לשובע שיהיה לחמם ערצ כל
כך שאפילו יהיו שצעים יאכלוהו"י. עוד דקדק
לומר לחמכם שאינם צריכין לפתן ללפת צו את הפת
אלא הלחם לצדו ערצ לנפש לאכול ממנו כדי
שביעה. עוד יראה על פי דבריהם ז"ל (גיטין ע')
אכילה גסה הוא סס המות לגוף, והצטיח ה'
שיאכלו לחמם לשובע אפילו יהיו שצעים יאכלו ולא
זיקום. עוד יראה לצד שיש צפירות שיש צהם שומן
כאומרם במשנה (סוטה מ"ח). טעם הפירות ושומן
הפירות, והנה כל האוכל שיש צו שומן אדם אוכל
ממנו ומרגיש צכדי שביעה מה שאין כן כל אוכל
שאינן שומן הגם שיאכל אדם וממלא צטנו אין הרגש

אור בדור

ג) שפי' "ועשת" שהברכה תעשה את התבואה לרוב. (ד) מה זו ברכה, פשיטא שאם יש להם שיאכלו לשובע. (ה) ופי'
לשובע אחר שובע. (ו) מה קשר יש לברכה זו לברכות שלפניו שכולל אותם בפסוק אחד. (ז) והוא מיותר, וכי יש לשבת צטמ
חוץ לארצכם. (ח) בקשר עם מה שלפניה.

זבה:
מפא
רעא
לילי
ועין
ירוח
יהא
צ'יר
אדם
יבוא
יעין
לשני
א. בן
גולס
ואה
ז"מ
צ'י
י"צ
היא
רין
זרי,
אלא
זה
זמ
זה,
דול
זוא
סו
אח
לת
גמ
ס:
ין
ז'

הגהות ובאורי הגר"א

למי שנת רגילן לטרות לשנת ל"ח רביעיות רביעה ראשונה ושני
 ושלשית דתן כמענות - וטוב דרש כללות * דלוק מחבטלון כיום ממלכה
 משום טורח הסגמים * וטוב דרש לילו שנתות דרוב בני אלס בנתיבס *
 וס ספרים גרסין כלילי שנתות וכלילי רביעיות ולא כל להוכיר לומר
 אלל בשעה שאין בני אלס רגילן
 לילך כחון כמו כלילי רביעיות וכלילי
 שנתות כדורות המרוגים ש"ן כמייקין
 מזויס כסס * [מ"ס כדורות המרוגים
 כ"י * פי לפי שדורות הי"ח שנים
 אמרין כפסחים 77 ק"ג משיקרא
 הו סביח כוליה ימח וימח חתל
 הו סביח כוליה וכו' שכן לה
 נעשה כד ר בן דוסה וכו' שכן לה
 לילו רביעיות ולילו שנתות * והתל
 נקט לילו רביעיות ולילו שנתות כפי
 מט שניה כדור * אלל לפי הדורות

הקדמוס דהו שכימי כולו יומי מפרשין בעתס ככל הללות שמוזים
 כנתיבס ואין רגילן ללכת ככל הללות מפני המויקין * וק"ל :
פרק ב למשנית מויקין * מבטל אותן תלשעות כיון אלל ישנס בעולם :
 ב על תארות שפניו * דורשו לשון מאור עיניו זו היא הקורגת
 אלס כח * [בספרים אללו גרסו זו
 היא וכו'] ומידו דה קל דרש שלוקח
 אלס כח * ודרש הו * ודרש הו
 לשון תרגום * הו היא דקטל
 לכריוקא * פי שהמיתק מרסא ולומר
 כך לכריות * ד וכן הו השגון *
 [הו היא גירסתו] כתיב : שלא כדרך
 הארץ * שהמועט תליל את המרוכס :
 ו' בני אפנה לך * לדקדק באכר :
 לא

בשני אליהו ונשמים יורדים בערבי שכתות אינו אלא סימן
 קללה * הא מה אני מקיים ונתתי גשמיכם בעתם ברביעיות * מעשה
 בימי הורדוס * שהיו נשמים יורדים בלילות * כשהרית ורחה המה
 ונשבה הרוח ונתננבה הארץ והפועלים יוצאים למלאכתם ויודעים
 שמעשיהם לשם שמים * ונתתי גשמיכם בעתם * כלילות שבתות
 מעשה בימי שמעון בן שטח כימי שלמצו המלכה שהיו נשמים
 יורדים מלילי שבת ללילי שבת עד שנעשו חמים ככליות ושעורים
 כגרעיני ויתים * ועדשים כדיגני והב * וצרוו מהם חכמים
 והנחום לדורות הבאים להודיע כמה השא גורם לקיים מה שנאמר

עונותיכם המו אלה והמאטיכם [הסתירו פנים מכם משמע] * מנעו המוב מכס : ונתתי גשמיכם בעתם * לא נשמי כל הארצות *
 הא מה אני מקיים ונברכו כך כל משפחות האדמה ובזרען שיהיה שבע בא"י ורעב בכל הארצות * הם באים ולקחים מכם ומעשירי
 אותם בכספים כענין שנאמר וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא בארץ מצרים ובארץ כנען כשבר אשר הם שוכרים * וכן הוא
 אומר וכימך דבאך שיהו כל וארצות דובאות כסף ומביאות לא"י : ונתנה הארץ יכולה לא כדרך שהיה עושה עכשיו אלא
 כדרך שעושה בוטי אדם הראשון * ומנין שהארץ עתידה להיות נורעת ועושה פירות בן יומה ת"ל ובר עשה לנפלאותיו * וכן הוא
 אומר הדיש הארץ דשא עשב מלמד שבו כיום שהיתה נורעת בו כיום עושה פירות : ד ועין השדה יתן פריה * לא כדרך שהוא
 עושה עכשיו אלא כדרך שעושה בימי אדם הראשון * ומנין שהעץ עתיד להיות נמוע ועושה פירות בן יומה ת"ל ובר עשה לנפלאותיו *
 ואמר עץ פרי עושה פרי למינו מלמד שבו כיום שהוא נמוע בו כיום עושה פירות : ד ומנין שהעץ עתיד להיות נאכל * ת"ל
 עץ פרי * אם ללמד שהוא עושה פרי * והלא כבר נאמר עושה פרי * איכ למת נאמר עין פרי אלא מה פרי נאכל אף העין נאכל *
 ו' ומנין שאם אילני סרק עתידים להיות עושים פירות ת"ל ועין השדה יתן פרי : ד והשני לבס דיש את בציר * שתהו עמוקים
 בדיש עד שיגיע בציר * ובציר ישנו אח זרע שתהו עמוקים כבציר עד שמגיע ערוע * ואכלתם לחמכם לשובע * אין צ"ל
 שיהא ארם אוכל הרבה ושבע אלא אוכל קיטעא והוא מתברך במעו כענין שנאמר ועברתם את ה' אלהיכם וכרך את לחמך
 ואת מימך וישבתם לבטח בארצכם * בארצכם אתם יושבים לבטח ואי אתם יושבים לבטח חוצה לה : ד שמה האמרו הרי מאכל
 והרי משה אם אין שלום אין כלום ת"ל ונתתי שלום בארץ * מניד שחשלים שקול כנגד הכל * וכן הוא אומר עושה שלום וכורא
 רע * מניד שהשלום שקול כנגד הכל :

פרק ב ושבתם ואין מתירי * לא ירואים מבל בריה * והשבהי היה רעה מן הארץ * רבי יהודה אומר מעבירם מן העולם * רבי
 שמעון אומר משביתן שלא יזוקו * אמר ר"ש אימתי הוא שבתו של מקום בזמן שאין מויקים * או בזמן שיש מויקים ואין מויקים *
 אומר בזמן שיש מויקים ואין מויקים * וכן הוא אומר מזמור שיר ליום השבת * למשבת מויקים * והעולם משביתן שלא יזוקו * וכן הוא
 אומר ור זאב עם כבש ונמר עם גדי ורביע ועגל וכפיר ושריא ושריא יתרו ונער קמן נוהג במ * ופרה רובו הרעינה יתרו ורביעו לידורם ואריה
 בבקר יאכל תבן * ושעשע יונק על הור פתן ועל מאורת צפעוני נמול ירו הדח מלמד שיעניק מישראל עתיד להושיט את ידו לתוך
 נגלל עינו של צפעוני ומוציא מרה סתוך פיו * וכן הוא אומר נמול ידו הרה * זו היא ההורגת את הבריות : ד והרב לא תעבור בארצכם *
 אין צ"ל שלא יהו באים עליכם למלחמה אלא שלא יהו העוברים והשבים עוברים ממדינה לחברתה כדרך שעברו בימי יאשיהו *
 ורדפתם את אויביכם וגפלו לפניכם להרב * שיהו גופלים לפניכם איש בחרב רעהי : ד ורדפו מכם המשה מאה ומאה מכם רבבה ורדפו *
 מכם מן החלשים שבכם ולא מן הנכבדים שבכם * ומאה מכם רבבה ורדפו * וכי כך הוא החשבון והלא לא היה צ"ל אלא מאה מכם שני
 אלפים ורדפו * אלא אין דומה המרוכבים העושים את החורה למעושים העושים את החורה * ונפלו אויביכם לפניכם להרב * שיהו גופלים
 לפניכם שלא כדרך הארץ : ד ופניתי אליכם * משלו משל למה הדבר דומה למך ששכר פועלים הרבה והיה שם פועל אחד ועשה עמו
 מלאכה ימים הרבה * נכנסו הפועלים לימול שכם ונכנסו אותו הפועל עמכם אמר לו המלך לאותו הפועל בני אפנה לך * הרובים
 הללו שעשו עמי מלאכה שמועט ואני שומר להם שכר מועט * אבל את השכר אמר לו המלך לאותו הפועל בני אפנה לך * הרובים
 הזה מבקשים שכרם מלפני המקום * וא"ה מבקשים שכרם מלפני המקום * והמקום אומר להם לישראל בניו אפנה
 לכם

הגהות ובאורי הגר"א
 שנים כשנות אליהו * פי שצריך
 לנשמים * ובשנים יורדין כ"י
 מה אני מקיים ונתתי גשמיכם
 בעתם כלילות * פי והא דלמו
 נע"ט טפי מבשאר ימים היינו
 משום דנע"ט נמי אין דרך
 ללכת לתוך שכל גשמים כדי
 לתקן לרוך שנת * ונעשה היה
 נתיב הורדוס * ו"ל ונתתי
 גשמיכם בעתם כלילי רביעיות
 וכלילי שנתות ונעשה היה נתיב
 שמעון בן שטח כ"י * כ"ל
 יבתי שלומיה המלכה כ"ל *
 יגלויה כמה המטה גורם
 כ"י * עונותיכם המו אלה
 והמאטיכם מנעו הטוב מכם
 כ"י * הלכה ב * יושעיים
 חתכם כ"ל * הלכה ב * [שהיה
 עושה עכשיו] אלל כדרך
 ישעיהו נתיב הרה"ר כ"י
 כ"ל * זכר עשה לנפלאותיו
 ולומר תשאל הארץ דשא עש
 מוריע זרע מתחת שני כיום
 [שהיה] ונתת כ"י * פי דכתיב
 נסם הכי ונתת הארץ כ"י
 [הלכה ב] כדרך עשה נתיב
 כ"י * הלכה ב * והלל כ"י
 כל עושה פרי ת' כ"י מיותר
 הלכה ב * שחיו עמוקים ניש
 עד שיגיע נמר י"י ונלל כתיב
 ישיג לבס נמר את זרע ויתנו
 שיגל כ"י * ונהירות [יעין
 שיגע הנמר לניס אלל
 ד"ה [המתע] מתכבד והסני לבס
 י"י את נמר כשמע שפניו
 יהיה נמוג אלל י"י * כ"י זרע
 ר"י שחיו עמוקים ניש עד
 זמן הנמר וכן עולם י"י דיק הכי
 הלכה ב * יעשה שקול ונלל
 כל מלמד שהשנים שקול כ"י
 כ"י

פרק ב הלכה א * י"י יהודה
 אומר תענין מן העולם וכפ"ה
 חמור שיר ליום השבת
 למשנית מויקין * מן העולם
 רש"י משביתן שלא יזוקו * פי
 המויקין יהיו בעולם אלל לא
 יזוקו כלל * אר"י חיתתי הוא
 שבו של מקום יתיר טוון
 שבו מויקין * פי בעולם * הו
 נמוג שבו מויקין ואינו מויקין
 הו חומר טוון שבו מויקין
 בעולם אלל שבו מויקין
 [וכפ"ה ז"ר כ"י] * הלכה
 ב * ונתת ורה ימתי [מתוך
 פיו] ולומר [ז"ל] היא
 הסורגת את הנריות [שגל'
 נמול ירו הרה] * פי דרש
 ומלון הרה דמשמע ליה
 שחיתה נחנעו היה הרה :
 הלכה ב * ילויים ככנסו
 הפועלים לימול שכם כ"י
 כ"ל בני אפנה לך * פי לאחר
 זמן הרובים הללו שעשו עמי
 מלאכה * יתעטט ואני נמוג
 להם שכר מועט ואני שומר
 להם את השכר ד"ל ח"י פתח
 נהגו עתון כ"י כ"ל :

פרק ב כ' יכודס חומר וענינן מן החלץ שלא ימלכו מויקין בחלץ כלל :
 כ' משעון חומר משביתן שלא יזוקו כענין שנאמר וכן זלזל חס ככס
 ונו' : (ב) מושע אללכו לתוך נגלל עינו דכתיב ועל תארות לפעונו * ומיטיט
 אללכו אל מוך פרי דכתיב על מוך ופיו זכו חורו וכן הוא לוינו נמול ירו
 כדס זו היא הכוונת לת ככריות פי' הו קל דרש * כנסו כולת כדס כ"ל
 מלכ * אח כנסו לכריות ולומר כדס היא דקטל לנבייתא :

פרק ב' כ' יכודס חומר וענינן מן החלץ שלא ימלכו מויקין בחלץ כלל :
 כ' משעון חומר משביתן שלא יזוקו כענין שנאמר וכן זלזל חס ככס
 ונו' : (ב) מושע אללכו לתוך נגלל עינו דכתיב ועל תארות לפעונו * ומיטיט
 אללכו אל מוך פרי דכתיב על מוך ופיו זכו חורו וכן הוא לוינו נמול ירו
 כדס זו היא הכוונת לת ככריות פי' הו קל דרש * כנסו כולת כדס כ"ל
 מלכ * אח כנסו לכריות ולומר כדס היא דקטל לנבייתא :

ספרי חף למחר חינו יום מלכס * ונאן דלמך כלילי רביעיות וכלילי שנתות
 דרך חתם היא משום דכתיב מויקין והכא משביתן ככדס עניינא : (ג) ומנין
 שכללך עתידה להיות מרעה ועושה מירות בני יונן כלומר ננין שדכך שעתה
 דימי אלס כדלשון שמשע עכשו כך דכתיב זכ עשה לנפלאותיו * ולומר דהש
 הלך דשא עשע מוציע זרע ונלמד שבו כיום שהיה נזכע וכו' וקאמר דהש
 כלומר עתידה שמשע כן כוון חסר ואינומי כתיבוי יסלל עושין ללוטו של
 עקום : (ד) ופי' חתם יושנים לנעת מולל ל' פי' דרש כדס כדס ללך חתם
 ככלל ככס :

פירוש הראב"ד

פרק ב כ' יכודס חומר וענינן מן החלץ שלא ימלכו מויקין בחלץ כלל :
 כ' משעון חומר משביתן שלא יזוקו כענין שנאמר וכן זלזל חס ככס
 ונו' : (ב) מושע אללכו לתוך נגלל עינו דכתיב ועל תארות לפעונו * ומיטיט
 אללכו אל מוך פרי דכתיב על מוך ופיו זכו חורו וכן הוא לוינו נמול ירו
 כדס זו היא הכוונת לת ככריות פי' הו קל דרש * כנסו כולת כדס כ"ל
 מלכ * אח כנסו לכריות ולומר כדס היא דקטל לנבייתא :

ספרי חף למחר חינו יום מלכס * ונאן דלמך כלילי רביעיות וכלילי שנתות
 דרך חתם היא משום דכתיב מויקין והכא משביתן ככדס עניינא : (ג) ומנין
 שכללך עתידה להיות מרעה ועושה מירות בני יונן כלומר ננין שדכך שעתה
 דימי אלס כדלשון שמשע עכשו כך דכתיב זכ עשה לנפלאותיו * ולומר דהש
 הלך דשא עשע מוציע זרע ונלמד שבו כיום שהיה נזכע וכו' וקאמר דהש
 כלומר עתידה שמשע כן כוון חסר ואינומי כתיבוי יסלל עושין ללוטו של
 עקום : (ד) ופי' חתם יושנים לנעת מולל ל' פי' דרש כדס כדס ללך חתם
 ככלל ככס :

ספרי חף למחר חינו יום מלכס * ונאן דלמך כלילי רביעיות וכלילי שנתות
 דרך חתם היא משום דכתיב מויקין והכא משביתן ככדס עניינא : (ג) ומנין
 שכללך עתידה להיות מרעה ועושה מירות בני יונן כלומר ננין שדכך שעתה
 דימי אלס כדלשון שמשע עכשו כך דכתיב זכ עשה לנפלאותיו * ולומר דהש
 הלך דשא עשע מוציע זרע ונלמד שבו כיום שהיה נזכע וכו' וקאמר דהש
 כלומר עתידה שמשע כן כוון חסר ואינומי כתיבוי יסלל עושין ללוטו של
 עקום : (ד) ופי' חתם יושנים לנעת מולל ל' פי' דרש כדס כדס ללך חתם
 ככלל ככס :

ספרא זכר רב
 מור כנס

אונקלוס

בראשית ב בראשית לח

← יומא שביעאה וקדיש יתה ארי ג ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש
 בה נח מפר עבדתה די ברא יי
 אתו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר

רש"י

לקט בהיר

כלתה ונגמרה המלאכה (ב"ח): (ג) ויברך ויקדש. זכרו זמן שכל ימי השבוע* ירד להם עומד לגלגולת ובשמי לחם משנה^(ד), וקדשו זמן שלא ירד כלל בשבת^(ה) (ב"ח), והמקרא כחז ע"ש* העתיד: אשר שינוי נוסחאות * ימי השבת היה יורד. * על העמיד.

(ד) פי' ברך את השבת שיהיה בו מן לאכול הגם שלא ירד וכמו ולייתי את ברכתי שאלל שנת השמיטה, וכן צ"י הדברות על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו (נח"י). ועיין ציפה תואר שמיישב קושיית הרא"ם. כפתור ופרח, אך אין להעמיס דבריו בדברי רבינו שבפ' בשלח עיי"ש: (ה) ולא

אור החיים

ג. ויברך אלהים וגו'. לריך לדעת מה היה הצרכה, ורז"ל אמרו (צ"ר י"א) זכרו זמן וכו', ודצריהם ז"ל אינם אלא רמז ככתוב אצל הפשט לא ידבר על זמן מהזמנים העתידין. והכונן במשמעות הכתוב הוא כי להיות שהעולם הזה לריך הוא לשפע המקיים והוא בחינת האכילה והשתיה ולורכי האדם וכולן מושגים על ידי עורח ויגיעה הגשמית וחולין היא וה' כשרצה לקדש יום השביעי קדם וזכרו שלא יחסר בו דבר הגם שאין עוצת העולם השפל מושגת מהפרישות והקדושה אלא מעסק חול אף על פי כן זכרו שלא יחסר עוצתו ועוד לו שהיא יתר על שאר הימים לחם משנה שלש סעודות ותענוגים יתירים וזו היא צרכתו והוא דבר הפך הסדר. ולמה שפירש צוזכר (יתרו דד"ה זכור) כי ציוס השבת משתלשל השפע של כל ששת ימי המעשה יכוין על זה אומרו ויברך כי בו לזה ה' את הצרכה לחיות העולמות^(י):

אכן מנינו כי הקדוש צרוך הוא גילה הדבר צמ"ש בעשרת הדברות (שמות כ' י"א) כי ששת ימים עשה ה' את השמים וגו'^(י) הרי גילה כי בשעת הצריחה לא צרא ה' כח בעולם זולת לעמוד ששת ימים לעטס הנודע לו גם ידוע ליודעי אמת. ונתחכם ה' וצרא יום אחד הוא יודע לה' ובו ציוס חוזר ה' ומשפיע נפש לעולם שיטור המקיים עוד ששת ימים וכן על זה הדרך חולת זה היום היה העולם חרצ צגמר ששת ימים וחוזר לתהו וצבו ולריך ה' להכינו פעם צ' וצאמלעות שבת העולם עומד, והוא אומרו כי בו פירוש צאמלעות יום זה שבת מכל מלאכתו ופירש מה הוא המלאכה היא הצריחה ענמה כי לא מהתיקון שהוא המעשה לצד שבת אלא גם מהצריחה^(י), וכבר כתבתי למעלה שהצריחה היא יש מאין והוא מה שנצרא ציוס ראשון צדיצור אחד והמעשה הוא התיקון אשר תיקן דבר יום ציומו וצאמלעות יום שבת משפיע בכללות העולמות רוח המקיימת עוד ששת ימים. ולפי פירושינו זה מלאנו נחת רוח צמאמר אחד שאמרו ז"ל (שבת קי"ט:): כל המקדש וכו' ואומר ויכולו וגו' כאילו נעשה שותף עם הקצ"ה צמעשה צראשית ע"כ. ודצריהם רחוקים ודחוקים לפי הנראה מי שמע כזאת שיצא אדם וישתתף צדצר

אור בהיר

רי"ט) שימי החול ישפיעו לו גשמיות. (רב) פי' להפך מדרך הא', שאדצנה השבת משפיע לימי החול. (רבא) טעם זה שבו שבת נכון לחייב אותו לשבות, באשר הוא צ"ה שבת, אצל מה טעם לויצרך, אדצנה בשביל ציוס מצורך הוא ע"כ שבת בו. (רבב) וכי אפשר לומר כן שפעל ועשה כל השבת ימים, בשלמא אם יאמר צששת ימים, יהיה פירושו צחך ששת ימים, כלומר צמקמתו, וגם אז הוא מיותר, אלא ודאי כאילו אמר על ששת ימים. (רבג) פי' כי התיקון פעל ועשה ה' צ"ה משך ו' ימים, ופשוט שכשהפסיק

בְּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת: פ שני ד אֱלֹהָ קְמַעְבְּד: ד אֱלִין תּוֹרְדַת שְׁמַיָא

לקט בהיר

רש"י

היו צריכים לנאת וללקוט ולהכין ונשאר להם השבת כקדושתה, ואין רצונו לומר ששפוט הכתוב בא לאותן מ' שנה, גם הרמב"ן ז"ל הקשה שאין משמעות הכתוב על לעמיד, אלא הכוונה היא שהקב"ה רצה לקדש את השבת

ברא אלהים לעשות. המלחכה שהיתה ראויה לעשות בשבת, כפל ועשאה בששי, כמו שמפורש ב"ר: (ד) אלה. האמורים למעלה:

לגות זו מעובדא דחול, וכי חאמרו מה נאכל ביום השביעי הן לא זרע ולא נאסף, ע"כ זרכו שיהיה נשפע זו מדברים הגשמיים הגם שקדשו, ומה שהזכירו חז"ל המן הוא משל וכדי לחזק האמונה, ומה שהוסיף רש"י לומר שהוא על לעמיד לפי שאז עדיין לא נכרך הצרכה עד שיהיו בני ישראל שנלטו על השבת אצל היוצר ב"ה נתן הקדושה והצרכה בטבע השבת ע"ש העמיד (נח"י): (ו) ולא אמר אשר ברא ועשה, אלא לעשות, שפי' עמיד לעשות, כלומר כי זו ביום השבת שבת מכל מלאכתו הראוי לעשות בו שבת זו ממנו, ומכלל הדבר נשמע שעשאו בששי (ב"ר), ועל פי מה שאמרנו באת הקודם נכון הוא נתינת טעם של כי, פי' הטעם שזרכו להיות בששי פי' שנים מפני שגם הוא כן עשה לצרואת בששי כנפלים (נח"י):

אור החיים

שכבר נגמרה מלאכתו אין אחר מעשה כלום וצמח יעשה שותף. עוד מה היא הפעולה הגדולה הזאת שבאמלעותה ישיג השגה זו. ועוד לו יהיה שיהיה מעשה זה גדול עד מאוד מנין להם לומר דבר זה שהוא נעשה שותף, ואם לאו הגדלה השכר היה להם להגדיל שכרו לחלק לו צרכים (ישעי' נ"ג) ואורך ימים וגבורה ועושר וכו' ומנין מאלו להאריך לשון ללד עילאה להשתתף עמו צמעשה בראשית. ולמה שפירשתי אחת יהגה חיכם ודבר ה' צפיהם אחת בטעם נודק כי להיות שהשבת היא המקיים העולם כל ששת ימים ואחר עבור ששת ימים יבא שבת אחרת ויחייבו ויקיימו עוד ששת ימים אחרים, ולך לדעת כי מליאות השבת בעולם הוא קיומו שמקיימין אותה (י"י) כי אם אין מקיימין שבת אין שבת, והמלא שאמרנו ז"ל (שבת קנ"א): חלל עליו שבת אחד כדי שישמור שבתות הרבה (י"י) ואם אין שומר שבת מה זאת עושה. ולזה כל המקדש על השבת וכו' פירוש מקיים ושומר קדושתו (י"י) באמלעות זה ישנו לשבת ובאמלעותו מתקיים העולם. הראת לדעת כי הוא המקיים העולם ואין

לך שותף גדול מזה דין והלכה. ולך לדעת כי מיום ברא אלהים אדם לא חסר העולם דבר המעמיד לדיק יסוד עולם שהוא שומר שבת כי אדם שומר שבת היה ע"ה (ב"ר כ"ג) ואחריו קם שח צנו כי הוא היה לדיק גמור ואחריו כמה לדיקים וכשזה נופל כבר בא השמש שומר שבת מחושלח וכו' נח שם אצרהם וכו' ומשם לא פסקה שמירת שבת מישראל ואפילו במלכים היו שומרי שבתות כמאמרם ז"ל (שמו"ר פ"א) וכו'. והגם שכתבנו למעלה בפירוש פסוק ויכולו כי העמדת העולם הוא בחשק הקבלת אור המקיף והישר בנעלמות אין זה מכחיש לדברינו כאן כי זולת השבת אין הכנה בעולם להכיר לכסופי (י"י) ולכלות אל הצורא והבן:

ד. אלה תולדות וגו'. כבר רז"ל דרשו (ב"ר י"ג) הכתוב אצל פשוטו של מקרא לא נודע (י"י). ונראה כי להיות שקדם והודיע הכתוב כי אמר ה' לנצרכים שיעשו גם הם תולדות לשמים לחלוק המים והרבה פרטים כאמור בדבריהם ולא רץ אמר גם כן להוליא חיות ולהוליא עלי פירות

אור בהיר

מתקן ביום השביעי שבת ממנו, וכאן בא לומר שגם מהצריחה שהיתה ציוס א' לא שבת אלא ע"י יום השבת. (ר"ב) פי' יום זה בעצמו בלי קיומו הוא כשאר ימים. (ר"ב) הא לך ראיה שהשבת בעצמו אינו שבת, שמטעם זה מלוא לחללו, כדי שישאל ישרא צחיים, שאם ימות ימותו שניהם, ואם יחיה יחיו שניהם. (ר"ב) ואין הפירוש ששבתה כוס יין לנד. (ר"ב) שקוב"ה ישראל אוריתא ושבת הכל אחד. (ר"ב) פי' כל הכתוב מיותר, וגם צריך להבין.

וארעא פד א
עבד יי אלה
ה ובר אייני

תולדות הש
עשות ה'. ל
צבצרחם צה'
(ד) ציה ה' לור
יארש' שני עולמ
צב"א, (ס"א) נ
העולם פתוח לו
לומר שדיקים
שהיא קטנה כל
לראות שחת,
ופתוחה למטה
בארץ. כל ער
ואינו לשון קודם
יאמר הקדים, ר
תיראון (שמות ע')

ועשבים ולמים
יטעה אדם ויתו
הפעולה ותוליד
לזה בא הכתוב
חולדות שהוליא
ככתוב בסדר ה
יש מאין כדרך
מאין לא כן הו
יום א' שצרה
צב"ה צב"ה (י"י)
כמו שצרה באד
שהטביע צו הול

רבט) כלומר נתן
הפועל מה שהיה צה
כ"כ כאן אות ה"א מ
כשראה לצרוא שולמן
ברא תולדותיהם.

פְּרָשָׁה יא

מסורת המדרש

א. ברכת ה' היא תעשיר ילקו"ש כאן ט"ז (כה"ע), משלי תקמז. ע"ע שבת קיט. ירושלמי ברכות פ"ב ה"ח. מ"ק פ"ג ה"ה. להלן פ"ק"ז. ויקרא פל"ב, ד"כ. פ"ג, שו"ט פ"ח. פס"ד פמ"ז (מנה אחת). א. וזה ה"א ע"ע. ע"ע. רלג. ע"ע זה האבל ירושלמי מוק"פ"ג ה"ה להלן פכ"ד. פל"ב. פ"ט"ב. פ"ק"ז. תנחומא שמיני"א. הנ"י נה"ד.

ב. ברכו וקדשו במן ילקו"ש כאן ט"ז (כה"ע). מכלתא יתרו פ"ז. פס"ד פכ"ג (פ"ג י"ג דברות) (כה"ע).

א. (ב. ג) וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשׁ אֹתוֹ כְּתִיב (משלי י, כב) 'בְּרַכַּת ה' היא תְּעַשִּׂיר וְלֹא יוֹסֵף עֲצָב עִמָּה' 'בְּרַכַּת ה' היא תְּעַשִּׂיר' זו השַׁבַּת שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי' וְלֹא יוֹסֵף עֲצָב עִמָּה' זֶה הָאֲבֵל הֵיךְ מֵה דָאֵת אָמַר (ש"כ יט, ג) 'נַעֲצֹב הַמֶּלֶךְ עַל בְּנוֹ'.

7 ב. וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וְגו' רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל אָמַר בְּרָכוּ בְּמֵן וְקִדְּשׁוּ בְּמֵן בְּרָכוּ בְּמֵן שְׁכַל יְמֹת הַשַּׁבַּת הֲיֵה יוֹרֵד עִמָּר בְּעָרֵב שַׁבַּת שְׁנֵי עוֹמְרִים וְקִדְּשׁוּ בְּמֵן שְׁלֹא יֵרֵד בּוֹ כָּל עֶקֶר רַבִּי נֶתָן אָמַר בְּרָכוּ בְּמֵן וְקִדְּשׁוּ בְּבִרְכָה

א. "ויברך אלהים את יום השביעי, ויקדש אותו" — ומהי הברכה? כאשר — כתיב: "ברכת ה' היא תעשיר, ולא יוסיף עצב עמה" — "ואינו צריך להתייגע להעשיר, כי די לו בברכה מה שהוא מברכו" (רש"י שם), זהו פשוטו, ודרוש: "ברכת ה' היא תעשיר" — זו השבת — שהיא מבורכת מאת ה', שנאמר: "ויברך אלהים את יום השביעי", והברכה היא — שתהא "שבת מעשרת שומריה" (פס"ר מז, א), כמו שנדרש להלן (סי' ד), ומסופר בגמרא (שבת קיט.) שישאל זוכין לעשירות "בשביל שמכבדין את השבת" (ועיי"ש). ומהו "ולא יוסיף עצב עמה" — זה האבל, שמתאבל, ח"ו, אדם על מתו, וכשבאה שבת אינו מוסיף להתאבל בה, "שאין אָבֵל בשבת" (להלן ק, ה), ובגמ' מוי"ק כג: ועיי"ש בתוד"ה יש) "ואין 'עציבה' — אלא אבל" (להלן כז, ד) היך מה דאת אמר — כמו שהכתוב אומר: "כי נעצב המלך על בנו" — התאבל על מיתתו, וזהו: "ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו" — הזמינו, להיות הוא מברך את שומריו (ועיי הערות).

ב. דבר אחר: "ויברך אלהים את יום השביעי, ויקדש אותו" — כמה ברכו, ובמה קידשו? רבי ישמעאל אומר: ברכו במן, וקדשו במן — שירד לישראל ארבעים שנה במדבר (שמות טו), והיתה בו ברכה וקדושה לשבת, "ברכו במן" — שאמרנו — שכל "ימות השבת" (— השבוע) היה יורד — להם לישראל המן, ולקטו אותו ומדדו, ומצאו להם כמספר הנפשות — עומר (= 2 1/2 ליטר) אחד "לגולגולת" (שם), ואילו — בערב שבת — היו מורדים, ומוצאים — שני עומרים — לגולגולת, מנה כפולה, גם לשבת (ועיי עיי"ש בשם יפ"ת), "וקדשו במן" — שלא ירד בו — המן, בשבת מן השמים — כל עיקר, — וזה שירד אתמול לשבת — "לא הבאיש ורמה לא היתה בו" (שם בפרשה, ועיי"פ פס"ר כ"ג, ו), ובה נתכבד ונתקדש השבת.

רבי נתן אומר: ברכו במן — כאמור, וקדשו — בברכה — שחייבים שומריו לברך עליו, "מכאן אמרו — חכמים: מקדשין — את השבת — על הכוס, בכניסתו" (פס"ר שם, וכגו הרז"ו, ועיי"ש) בברכת הקידוש: "מקדש השבת".

רבי יצחק אמר ברכ רב הונא אמר צרין צריף לערב אבין ירמיה ור' זעירא ה ירמיה ושלשלה רב אלעזר אומר ברכו הדלקתי את הנר בג שבת דלוק ולא ה קדשו באור פניו ש ימות השבת כמו

רבי יצחק אמר: בו שחילל את השבת כמדבר, יומת", וזהו כבוד השבת ו

במה עוד בירך הקב"ה: בעטיפה — חשוכה ומן להחליף — עטיפה אחרו כמלבושך של חול" (שם). ר' אחד או שניים מוחלפים ל "לערב" — שיהיו מתוקנים ו בגדיו, מקיפוליהם "כלפי מ בגדיהם — כלפי מעלה, ולו אין לו להחליף" (גמ' שם). ו ואסתלקת גולתיה דר' י ר' ירמיה, מסולקת, בשוליד ר' ירמיה, כלפי מטה, עם "צריך לשלשל" — ל

רבי אלעזר אומר: ב שיתברך השמן שבנר, לצדי פעם אחת, הדלקתי אר דולק — כלילי שבת - חסר — עדיין, מן השמ

עוד בירך הקב"ה את אדם — שהוא מאיר, ומו אדם כל ימות השבת (- נתן הקב"ה באדם ערב-שב

וּמְשַׁלְתֶּךָ בְּכַל־דָּוָר וְדָר: יָד סוּמְךָ יְהוָה
 לְכַל־הַנְּפִלִים וְזוֹקֶף לְכַל־הַכְּפוּפִים: טו עֵינַי
 כָּל אֵלֶיךָ יִשְׁבְּרוּ וְאַתָּה נֹתֵן־לָהֶם אֶת־
 אֶכְלָם בְּעֵתוֹ: ז טו פּוֹתַח אֶת־יְדֶךָ וּמִשְׁבִּיעַ

מְלֻכּוֹתָא רְכַל עֲלַמֵּי
 וְשׁוֹלְטָנוּתְךָ בְּכַל דָּר
 וְדָר: יָד סְעִיד יְיָ לְכָל
 נְפִילִין וְזִקֶף לְכַלְהוֹן
 כְּפוּפִין: טו עֵינֵיהוֹן רְכַלֵּא
 לְוִתְךָ סְבִירָן וְאַתָּה יְהִב
 לְהוֹן יְת מִיכְלָהוֹן

בְּזִמְנֵיה: טו פּוֹתַח יְת אֶיְדְךָ וּמִסְבַּע לְכַלְהוֹן חַי רְעוּתְהוֹן:

רש"י

(יד) סומך. נו"ן חסרה מאלפ"א צית"א, לפי שראה דוד זה מפלה קשה, נפלה לא חוסף קום צמולת ישראל, וחזר וקמטה צרום הקודש, סומך ה' לכל הנופלים. (מנחם): (טו) ומשביע לכל חי רצון.

מצודת דוד

הדורות: (יד) סומך וגו'. לכל יגיעו עדי ארץ: לכל הכפופים. לאשר כבר כפפו קומתם עדי ארץ: (טו) אליך ישברו. למלאות די מחסורם: בעתו. לכל אחד בעת הצריך לו: (טו) פותח. אתה פותח את ירך ומשביע לכל חי לפי רצונו ותאוותו:

מצודת ציון

(יד) זווקף. ענין הרמה: הכפופים. ענין השחיה למטה. וכן ה' זקף כפופים (לקמן קמו ט): טו) ישברו. ענין תקוה. כמו כולם אליך ישברון (לעל קד ט):

ומשביע לכל חי לפי רצונו ותאוותו:

אבן עזרא

השם עומדת לנצח: (יד) סומך. וכל מלך זה ישפיל וזה ילים, זה יסמוך וזה יפול, כי לא יוכל לסמוך ולהרים הכל, והשם לברך הוא סומך הכל: (טו) עיני. (טו) פותח. ואתה הכתוב בפסוק העליון. ישרת גם רד"ק

רד"ק

(יד) סומך ה' לכל הנופלים. והם העניים המרודים, ברחמיו עליהם סומך זווקף אותם: (טו) עיני כל אליך ישברו. וכן אמר כולם אליך ישברון, כי כל נבראי מטה החיים בראת אותם ובראת מאכלם, כי יש אוכל עשב ויש אוכל זרע ויש אוכל חי כמותו, וכולם עיניהם תלויות אליך ומקיים אליך, ואתה נותן

מדרשי חז"ל

(יד) סומך ה' לכל הנופלים וגו'. אמר רבי יוחנן: מפני מה לא נאמר נו"ן באשרי, מפני שיש בה מפתח של (שונאי) ישראל, דכתיב נפלה לא חוסף קום בתולת ישראל, במערבא מתרצי לה הכי, נפלה ולא חוסף לנפול עוד, קום בתולת ישראל. אמר רב נחמן בר יצחק: אפילו הכי חזר דוד וסמכן ברוח הקדש, שנאמר: סומך ה' לכל הנופלים. (ברכות ד:).

סומך ה' לכל הנופלים. אלו העקרות שהם נופלות בבתיהם, וזוקף לכל הכפופים כיון שהקב"ה פוקרן בבנים הן נוקפות. תרע שכן הוא, שהרי לאה שנואה היתה וכיון שנפקדה בבנים נזקפה. (ב"ר פרשה עא).

טו) נותן להם את אכלם בעתו. ההוא עני דאתא לקמיה דרבא אמר לו כמה אתה סועד, א"ל בתרנגולת פטומה ויין ישן, א"ל ולא חיישת לדוחקא דציבורא, א"ל אטו מדידהו קאכילנא מדרחמנא קאכילנא. דתנינא עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו, כעמם לא נאמר

להם את אכלם והוא על ידי השתלשלות הסיבות: ואמר בעתו. לשון יחיד, כי כל מין ומין יש לו עת ידוע יזדמן בו מאכלו. ואמר אליך ישברו. ואף על פי שאין בהם דעת הם ישברו לפי טבעם את חוקם הנתון להם, ואנחנו היודעים כי אליך הוא התקוה כי אתה הנותן והמכין: (טו) פותח. שאתה נותן להם אכלם

אלא בעתו, מלמד שכל אחד ואחד נותן הקב"ה פרנסתו בעתו. אדהכי אתאי אחתיה דרבא דלא חזיא ליה תליטרי שני ואתיא ליה תרנגולת פטומה ויין ישן, אמר מאי דקמא (מה אירע לי דבר זה שאיני רגיל בו). א"ל נענתי לך קום אכול. (כתובות טו:).

טו) פותח את יריך. אמר רבי יוחנן: ג' מפתחות בידו של הקב"ה שלא נמסרו ביד שליח, מפתח של גשמים מפתח של חיה ומפתח של תחית המתים. במערבא אמרי, אף מפתח של פרנסה דכתיב פותח את יריך ומשביע לכל חי רצון. (תענית ב:).

פותח את יריך וגו'. בימי רבי שמואל בר נחמני הוה כפנא ומותנא, אמרי היכי נעביד, אתרי לא ניבעי רחמי, ניבעי רחמי אמותנא וכפנא נסבול, א"ל רבי שמואל בר נחמני ניבעי רחמי אכפנא דאי יהיב קוב"ה שובעא לחיי יהיב, דכתיב פותח את יריך ומשביע לכל חי רצון. (שם):

ח:.

יִזְכֵּי יְיָ כָּל אֲוֶרְתֵיהָ
 וְחִסְדָּא בְּכָל עֹבְדוֹי:
 יִתְקַרֵב יְיָ לְכָל דְקָרְוִן
 לִיה לְכַלְהוֹן דְקָרְוִן יְתִיה
 בְּקִשּׁוּמָא: יִשְׁרְעוּת דְחִלּוּי
 יַעֲבֵד וְיִת פְּעוּתְהוֹן
 יִשְׁמַע וְיִפְרַקְנוּן: כ נִסְרָן
 יְת כָּל רְחִימוּי וְיִת כָּל
 רְשִׁיעֵי יִשְׂרָאֵל: כֵּא שְׁבַחָא
 דִּי יִמְלֵל פְּמִי וְיִבְרַכּוּן

כדי פרנסתו הוא משביע את עונו

מצודת ציון
(יש) שועתם. צעקתם

ולא יכחיש הלב מאמר פיו

פה, וככה הוא ואתה פותח את ידי אבי בעזרי, וטעם רצון מה שישפיל אם טען טוען למה יאכיל אחד חו והנה התשובה כי הוא יודע הט בראם וידע תולדתם, כמו הרופא אדם מה שהוא טוב לו, ועוד שיתן בדרך חסד הוא, כי איננו ו החסיד: (יח) קרוב. אם המלך יה להושיע קוראיו, וה' לעולם קרה

בהשפעה שישבעו כל אחד לפי רז בצדק וביושר נותן לכל אחד א שהחיי טורף את החיי ואוכל, כן והאריה והדוב והנמר ושאר החיי אחרות, וכן העופות הדורסים לע צדק מאתו, כי גם לחיות ולעופות גם כן מאכלם בחייהם, אלא שבה מקודם שתהיה מיתתם פעמים ב אחרים, פעמים יגיע שימות מיתת מעשיו. מומין להם מה שהוא אינ אינם ראויים לקבל אלא שחסדו גבר ה' לכל קוראיו. מאיזה עם שיהיה

(יז) צדיק ה' בכל דרכיו וגו'. רב ו ה' בכל דרכיו וכתיב וחסיד בכל ו ולבסוף חסיד. (ר"ה:

תרגום

יִזְכִּי יי בְּכָל אֲוֶרְחָתִיהָ
 וְחִסְדָּא בְּכָל עֹבְדוּי:
 יי קָרַב יי לְכָל דְקָרְוִן
 לִיהָ לְבַלְהוֹן דְקָרְוִן יִתִּיה
 בְּקִשׁוּמִי: יי רְעוּת דְחִלּוּי
 יַעֲבֹד וְיִת בְּעוֹתָהוֹן
 יִשְׁמַע וְיִפְרָקְנוּן: כִּנְמַר יי
 יִת כָּל רְחִימוּי וְיִת כָּל
 רְשִׁיעֵי יִשְׁיִצִי: כֵּא שְׁבַחָא
 רַי יִמְלַל פְּמִי וּיְבָרְכוּן

למִיָּא
 דְר
 לְכָל
 לְהוֹן
 כְּלָא
 יִהֵב
 לְהוֹן

זולת
 צוֹן.

וכן
 כמו

כד
 ז:
 גם

ת:
 נת
 גל
 ןם
 זי
 ם

יו
 יי
 א
 י

ר
 ז

תהלים קמה

לְכָל־חַי רְצוֹן: יי צְדִיק יִהוּה בְּכָל־דְרָכָיו
 וְחִסְדֵּי בְּכָל־מַעֲשָׂיו: יי קָרֹב יִהוּה לְכָל־
 קָרְאָיו לְכָל אֲשֶׁר יִקְרָאֵהוּ בְּאֵמֶת: יי רְצוֹן־
 יִרְאִיו יַעֲשֶׂה וְאֶת־שׁוֹעֲתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם:
 כִּשׁוֹמֵר יִהוּה אֶת־כָּל־אֲהַבָּיו וְאֶת כָּל־
 הָרְשָׁעִים יִשְׁמִיד: כֵּא תִהְלֵת יִהוּה יִדְבָר פִּי
 וּיְבָרֵךְ כָּל־בָּשָׂר שֵׁם קִדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: פ

רש"י

כדי פרנסתו הוא נמצע את טובו ואת רעונו ואת צרכמו. לכוּן, אפייננ"ט נלע"ו: (כא) תהלת ה' ידבר

מצודת ציון

(יט) שועתם. צעקתם:

מצודת דוד

(יז) צדיק. נותן צדקה למי שאין לו זכות:

(יח) באמת. רוצה לומר בלב, שיהיה פיו ולבו שווים

ולא יכחיש הלב מאמר פיו: (כא) ויברך כל בשר. רוצה לומר גם כל בשר יברכו וגו' כמוני:

אבן עזרא

פה, וככה הוא ואתה פותח את ידך, וככה כי אלהי
 אבי בעזרי, וטעם רצון מה שיספיק להם: (יז) צדיק.
 אם טען טוען למה יאכל אחד חטה ואחד שעורים,
 והנה התשובה כי הוא יודע הטוב להם, כי הוא
 כראם יודע תולדתם, כמו הרופא המצוה שיאכל כל
 אדם מה שהוא טוב לו, ועוד כי השם כל מה
 שיתן בדרך חסד הוא, כי איננו חיוב עליו, על כן
 וחסיד: (יח) קרוב. אם המלך יהיה רחוק לא יכול
 להושיע קוראיו, וה' לעולם קרוב הוא רק לאשר

רד"ק

בהשפעה שישבעו כל אחד לפי רצונו: (יז) צדיק. כי
 בצדק וביושר נותן לכל אחד אוכל, ואף על פי
 שהחי טורף את החי ואוכל, כמו החתול לעכבר,
 והאריה והדוב והנמר ושאר החיות האוכלות חיות
 אחרות, וכן העופות הדורסים לעופות אחרים, הכל
 צדק מאתו, כי גם לחיות ולעופות הטורפים נותן להם
 גם כן מאכלם בחייהם, אלא שבהגיע קצם למות גזר
 מקודם שתהיה מיתתם פעמים בהנאות בעלי חיים
 אחרים, פעמים יגיע שימות מיתת עצמו: וחסיד בכל
 מעשיו. מזמין להם מה שהוא אינו מחויב לתת, והם
 אינם ראויים לקבל אלא שחסדו גבר עליהם: (יח) קרוב
 ה' לכל קוראיו. מאיזה עם שיהיה, וכלבר שיקראוהו

מדרש חז"ל

(יז) רצון יראיו יעשה וגו'. רצון יראיו יעשה, כגון רבי
 חנינא בן דוסא שהיה עומד ומתפלל ובא חברבר
 והכישו ולא הפסיק תפלתו, הלכו ומצאו אותו חברבר מת

(יז) צדיק ה' בכל דרכיו וגו'. רב הונא רמי, כתיב צדיק
 ה' בכל דרכיו וכתיב וחסיד בכל מעשיו, בתחילה צדיק
 ולבסוף חסיד. (ר"ה ז:).

מלפני המקום, כי המתנהג כמדת הענוה, תפילתו רצויה ומקובלת לפני המקום, כמו שאמרו (נלכות ו' ע"ב), כל הקובע מקום לתפלתו אלקי אברהם בעזרו, וכשמת אומרים לו, האי עניו האי חסיד, מתלמידיו של אברהם אבינו, שאמר על עצמו ואנכי עפר ואפר, ועל ידי זה לא תהא תפלתו עקורה לפני המקום, אלא יעשו פירות במרומים.

ו] והסיר ה' ממך כל חולי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל שונאיך (ו). יש להבין, למה סיים ואמר, שיתן את כל החולי והמדה בשונאיהם, ומה יועיל להם לישראל, אם יתן כל החולי והמדה בשונאיהם. ונראה לפרש על פי מה שאמרו חז"ל (נדה ל"ט ע"ב), מאי דכתיב (מלכים ב', יח) עושה נפלאות גדולות לבדו וברוך שם כבודו לעולם, אפילו בעל הנס אינו מכיר בנסו. כי מטבע בני אדם, שכל זמן שלא תבוא עליהם הרעה ח"ו, אינם מכירים בטובו וחסדו של הקב"ה שגומל עמהם ושומרם מכל רע. אולם בבוא הרעה על אחרים נותנים אל לבם, גודל רחמי השי"ת, ששומרם ומצילם מרעה זו. ועל זה אמר הכתוב (קטלג ו' ג) והחי יתן אל לבו, כי בראותו מיתת אחרים, נותן לב להבין גודל טובת הבורא עליו, שמחייחו בכל עת, ואז יתעורר לבו בקרבו להודות ולשבח אל השי"ת על כל נשימה ונשימה.

ובזה יובן היטב מה שאמר הכתוב, שהקב"ה יתן את כל חולי ומדוי מצרים בשונאיהם של ישראל, כי במה שהשי"ת יסיר החולי והמדה מישראל, עדיין לא יכירו בטובתו של הקב"ה עמהם בהסירו מהם חולי ומדוי מצרים. אבל בראותם החולי והמדה בשונאיהם, יתעורר לבם בקרבם להודות לה', על הסירו מהם את החולי והמדה. ולכן ונתנם בכל שונאיך.

ועל דרך זה יש לבאר מה שאמר ישעיה הנביא (נח, ג, והוא מהפטרם השני), כי נחם ה' ציון נחם כל חרבותיה וישם מדברה כעדן וערכתה כגן ה' ששון ושמחה ימצא בה וגו'. שהכתוב מביטח לנו, שלא תהא הנחמה רק בבנין בית המקדש השלישי, ובבנין ירושלים, אלא נחם כל חרבותיה, שאותה ירושלים וציון עצמן אשר נחרבו, אותן יבנה מחדש, והמדבר עצמו יהיה כעדן, וערבתה עצמה יהפוך לגן ה', ואז ששון ושמחה ימצא בה, כי תגדל השמחה עד מאד בשוב ה' את שיבת ציון ובבנין ציון וירושלים, במהרה בימינו אמן.

ז] ויענך וירעיבך ויאכילך את המן → אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם (מ, ג). בספר שמן הטוב (ספרי) הקשה הלא גם המן היה לחם, שהרי מקרא מלא דיבר הכתוב (שמות ט, ו)

הנני ממטיר לכם לחם ואם כן היאך הודיע על ידי שלא על הלחם לבדו יח

ונראה לבאר על פי הגמרא ע"פ (ט"ז), מעשה בבתו ש בן דוסא, שהדליקה נר ש ואמר לה אביה, מי שאמר לך הוא יאמר לחומץ שידל הדברים, כי מחמת קוצר ה' לנו שהשמן דולק, והחומץ לדלוק. אך לא כן רבי חנינ הוא השיג בדעת קדשו, כי ג יכול לדלוק, ורק בגזירת ה' הוא, האומר לשמן שידלף אמירה זו מחיה השי"ת את בו הכח שיוכל לדלוק. וכמ דולק השמן, כן ידלוק הח מאמרו יתברך. ואם בענין אף שנראה לפי קוצר דעה המאכל משביע את האדם, א המאכל משביע, אלא מא שאמר שהמאכל ישביע, ה הוא הניצוץ האלקי שיש נ משביע את האדם. וכן מצינו (מורה נבוכים, ה), שיש א ומתברך במעיו, לפי שאף אם מ"מ בכח מאמרו יתברך המ במעיו.

ועל דרך זה מצינו (יומא ל"ט שמעון הצדיק נשתי בעומר ובשתי הלחם ובלחם כהן שמגיעו כזית, יש אוכלו אוכלו ומותיר, מכאן ואיל

הרמ"ז ל' מהג צ"י א"י ק"ק צ"ג

מר הכתוב, חולי ומדוי ל, כי במה ה מישוראל, של הקב"ה דוי מצרים. בשונאיהם, ז לה, על גדוה. ולכן

אמר ישעיה ו הפטע, כי ותיה וישם ה' ששון זוב מבטיח בבנין בית שלים, אלא שלים וציון גה מחדש, בתה עצמה מחה ימצא ד בשוב ה' וירושלים,

את המן ולא ידעון על הלחם מוצא פי שמן הטוב היה לחם, ב (שמות טו,

ז, הנני ממטיר לכם לחם מן השמים, ואם כן היאך הודיע על ידי אכילת המן, שלא על הלחם לברו יחיה האדם.

ונראה לבאר על פי הגמרא (מענימ כ"ה ע"ב), מעשה בבתו של רבי חנינא בן דוסא, שהדליקה נר שבת בחומץ, ואמר לה אביה, מי שאמר לשמן שידליק, הוא יאמר לחומץ שידליק. וביאור הדברים, כי מחמת קוצר השגתנו נדמה לנו שהשמן דולק, והחומץ אינו יכול לדלוק. אך לא כן רבי חנינא בן דוסא, הוא השיג בדעת קדשו, כי גם שמן אינו יכול לדלוק, ורק בגזירת המקום ברוך הוא, האומר לשמן שידלוק, ועל ידי אמירה זו מחיה השי"ת את השמן, ונותן בו הכח שיוכל לדלוק. וכמו שבמאמרו דולק השמן, כן ידלוק החומץ על פי מאמרו יתברך. ואם בענין המאכל כן, אף שנראה לפי קוצר דעתנו כי עצם המאכל משביע את האדם, אך באמת אין המאכל משביע, אלא מאמרו יתברך שאמר שהמאכל ישביע, ואותו מאמר הוא הניצוץ האלקי שיש במאכל, וזה משביע את האדם. וכן מצינו בדברי חז"ל (מוט כהניס כה, ה), שיש אוכל קמעא ומתברך במעיו, לפי שאף אם אוכל מעט, מ"מ בכח מאמרו יתברך המאכל מתברך במעיו.

ועל דרך זה מצינו (יומא ל"ט ע"ב), בימי שמעון הצדיק נשתלחה ברכה בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים, שכל כהן שמגיעו כזית, יש אוכלו ושבע, ויש אוכלו ומוחיה, מכאן ואילך נשתלחה

מארה, שאינו משביעו וכו', עיי"ש, וכל זה מכח הברכה שיש בלחם הפנים, ולא מן המאכל עצמו, שהרי בגשמיות אין הברל בין לחם הפנים ובין שאר כל הלחמים, וזה רק מכח מאמר ה' ומקדושת המאכל, שמשביע את האדם, ולכן אף אם אכל פחות מכזית, הוא אוכל ושבע.

ויש לבאר בזה הכתוב (מקלס קמה, טו), פותח את ירך ומשביע לכל חי רצון, פותח את ירך, ואתה נותן לכל אחד מזוננו, ומשביע לכל חי, מה שמשביע את כל חי, הוא הרצון. כי זה רצונו יתברך ומאמרו, שישביע את האדם. והנה בעת שיצאו ישראל ממצרים, בתחילה סברו כי המאכל משביע, ולא ידעו כי השביעה באה מכח מאמרו יתברך, ולכן אמרו (שמות טו, ג), באכלנו לחם לשובע. והקב"ה רצה להבינם בינה ודעת, שלא על הלחם יחיה האדם, כי לא הלחם עצמו משביע את האדם, אלא מאמרו יתברך, לכן הרעיבם תחלה, ואחר כך נתן להם את המן להשביעם, וכמו שאמר (שס יב), ובבוקר תשבעו לחם, וע"י שהלחם מן השמים היה כולו רוחני, מזה הבינו, כי הכח המשביע, הוא רק הכח הרוחני שבקרבנו. ומזה הבינו שגם השביעה אחר אכילת לחם גשמי, לא הלחם בכחו הגשמי משביע, אלא על ידי הכח האלקי ומאמרו יתברך.

וזה שאמר הכתוב ויענך וירעיבך, ואחר כך ויאכילך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך, ומכל מקום שבעתם,

אף כי אין בכחו שום שביעה גשמית, למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם, כי הוא הדין גם בלחם גשמי, שאין כחו הגשמי משביע את האדם, כי על מוצא פי ה' יחיה האדם. וכידוע מאמר האר"י הקדוש (לאה נליקוטי מוה"נ פ"ק פ"א), כי על מוצא פי ה' שיש בלחם, מה שיצא מפיו יתברך בעת הבריאה, להוציא מן הארץ כל דבר ודבר, אותו הדיבור נמצא באותו המזון, והוא זן ומחיה את האדם, ולא כח הלחם עצמו.

ולפי זה יבואר מה שאמר הכתוב, ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך (מ"ג, י). וצריך להבין, למה מזכירין את שבת ארץ ישראל בברכת המזון. ואפשר לומר על פי דברי הב"ח (אורח חיים סימן ר"ס), שפירות ארץ ישראל יונקים קדושה עליונה יותר מפירות הצומחים בארצות אחרות, ולפי זה נראה, דמוצא פי ה' שיש במאכל, נמצא יותר בפירות ארץ ישראל, ולכן כח שביעתם גדול, והאדם שבע מהם יותר ממאכלים אחרים. ולכן אמרה תורה, ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך, כי מכיון שעיקר ברכת המזון הכוונה על השביעה שבמזון, ולא על עצם האכילה, והיות שאין השביעה תלויה במאכל עצמו, אלא בניצוצות הקדושה ובמוצא פיו יתברך שיש בכל מאכל ומאכל, לכן אמר הכתוב, וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך, לפי שבאכילת פירות ארץ

ישראל, השביעה יתירה מאשר באכילת מאכלים אחרים, ועל ידי השביעה ניכרת יותר הקדושה העליונה שבפירותיה, ועל ידי זה מכירים הברכה שבארץ הקודש.

ובזה אפשר לפרש המדרש (דברים נ"ב פ"ג, ט), אמר רבי יוסי ברבי חנינא אימתי שמרו ישראל את השבת כשם שראוי לה, תחלה כשניתנה באלוהי, מנין שנאמר (שמות ט"ו, ז) וישבתו העם ביום השביעי, ואת סבור שמא לרעתך נתתי לך את השבת, לא נתתי לך אלא לטובתך. כיצד, אמר רבי חייא ברבי אבא, את מקדש את השבת במאכל ובמשתה ובכסות נקיה, ומהנה את נפשך, ואני נותן לך שכר. ודברי המדרש תמוהים, מדוע יסברו בני ישראל שהקב"ה נתן להם את השבת לרעתם.

אמנם לפי דברינו יובן היטב, כי משום שצריכים להכין את מאכלי השבת מערב שבת, ולפי סדר העולם נפגם טעם המאכל הנותר מאתמול, ולכן יסברו, שלרעתם ניתן להם השבת, שלא יטעמו טעם טוב במאכלם.

אך לאמתו של דבר, נתקדש יום השבת במן ונתברך במן, כמו שאמרו חז"ל (נב"ש נ"ב פ"ג, ט), על הפסוק (נב"ש נ"ב, א), ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו. ומטעם זה ספונים במאכלי השבת בניצוצות של קדושה, הרבה יותר מאשר במאכלי ששת ימי המעשה, ולכן גם משובח יותר טעמם של מאכלי שבת ממאכלי ימות החול, כמו שאמר (שנ"א

ה' ע"א) רבי יהושע בן תבלין אחד יש לנו, ושבר מטילין לתוכו, וריחו נודן אומרם, לא נתתי לכם לטובתכם, כדי שטעם מ' ישובחו. וזה פירוש הדב אימתי שמרו את השבת כש' כשניתנה להו באלוהי, ה' התחילה ירדת המן, ואז משה רבינו, ראו כי ה' השבת, ובירכו במן, ולכן המן במאכלי שב"ק בכל היא הטובה שביום

ח [ועתה ישראל מה ה' מעמך כי אם (י"ג). הקשו בגמרא (נכ"ט) יראת שמים מילתא זוטרה אין לגבי משה מילתא זו המפרשים, היכן נרמו בהא יראה מילתא זוטרתא ונראה, כי דרך העולם, כ' דבר קשה, מבקש אחת, ואם אינו ממלא בקש חוזר ומבקשו. ולהיפוך בו אם אינו ממלא הבקשה או שביקש, אפשר לחזור ולו במדת היראה, כי הכתוב חזו זה כמה פעמים, שהרי כבו תירא וגו' (דברים ג, ט), וכן, תירא (ש"ג, א), וכיון שחזר בקשתה ואמרה, מה ה' מעמך כי אם ליראה, מזה מו

מילתא זוטרתא, וזו היא תמיהת חז"ל וקושייתם, וכי יראה מילתא זוטרתא היא, שחוזרים ומבקשים אותה פעם אחר פעם. ועל זה תירצו, אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא, וכוונתם לתרץ בזה, כי אף על פי שאין דרך העולם לשוב ולבקש דבר קשה, זה נוהג באיש פשוט בלבד, אך איש מורם מעם, שר או על אחת כמה וכמה המלך עצמו, חוזר ומבקש אף דבר כבד וקשה, ואדרכה לכבוד גדול יחשב בעיני המבוקש למלא מבוקשו. וזה שאמרו, אין לגבי משה, שהיה רבן של כל ישראל ומלך ומושל בידאת אלקים, לכבוד גדול יחשב להם לישראל, שישוב ויחזור ויבקש כמה פעמים אותו דבר ממש.

באופן אחר יש לבאר מה שאמרו, אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא, שאף על פי שדרך העולם לא לשוב ולבקש דבר קשה מזולתו, כלל זה שייך רק בדבר שאין הנשמה תלויה בה, אך בדבר שבו תלויים החיים, לא ימנעו מלשוב ולבקש אף כמה פעמים בזה אחר זה. וזה שאמרו, אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא, לפי שלגבי משה היתה היראה דבר שחיינו תלויים בה.

ט] ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו'
(י. יט). הקשו בגמרא (נרכס ל"ג ע"ט), אטו יראה מילתא זוטרתא היא, והא"ר חנינא משום ר' שמעון בן יוחי, אין לו להקב"ה

ק"ט ע"ט) רבי יהושע בן חנניא לקיסר, תבלין אחד יש לנו, ושבת שמו, שאנו מטילין לתוכו, וריחו נודף. וזו כוונת אומרם, לא נתתי לכם השבת אלא לטובתכם, כדי שטעם מאכלי השבת ישובחו. וזה פירוש הדברים שאמרו, אימתי שמרו את השבת כשם שראוי לה, כשניתנה להו באלוש, לפי שבאלוש התחילה ירדת המן, ואז הודיע להם משה רבינו, ראו כי ה' נתן לכם את השבת, ובירכו במן, ולכן מצויה קרושת המן במאכלי שב"ק בכל הדורות, וזו היא הטובה שכיום השבת.

ח] ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו'

(י. יט). הקשו בגמרא (נרכס ל"ג ע"ט), אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא וכו', אין לגבי משה מילתא זוטרתא. הקשו המפרשים, היכן נרמז בהאי לישנא, כי יראה מילתא זוטרתא היא.

ונראה, כי דרך העולם, כאשר מבקשים דבר קשה, מבקשים רק פעם אחת, ואם אינו ממלא בקשתו, שוב אינו חוזר ומבקשו. ולהיפוך בדבר קל, אף אם אינו ממלא הבקשה אחר פעם אחת שביקש, אפשר לחזור ולבקש. ומצינו במדת היראה, כי הכתוב חזר וביקש ענין זה כמה פעמים, שהרי כבר אמר למען תירא וגו' (דברים ו, ט), וכן את ה' אלקיך תירא (שם ג), וכיון שחזרה תורה על בקשתה ואמרה, מה ה' אלקיך דורש מעמך כי אם ליראה, מזה מוכח, כי יראה

לעמיד למחיה וממילא יש לו דין בעל מי שאינו נדחה לעולם, ועל כן יתקן דרכיו במשובה וישוב אל ה'.

*

י הוי שקוד ללמוד תורה, ודע מה שתשיב לאפיקורוס.

י"ל על פי דברי כ"ק מרן ארמו"ר זללה"ה בצרך משה (פ' ויחי עמוד שטו) על אמרינו בסליחות ודרך תשובה הורית, כי התורה הקדושה מעורר האדם לתשובה שלימה, כדאימא בזהר הקדוש (ויקרא כג): אורייתא קא מודעא ליה חוביה ומחזירו במשובה. ומצואר במס' קידושין (דף ג: ב) שהתורה נקראת דרך, דכתיב (שמות יח ב) והודעת להם את הדרך ילכו בה. וזהו ודר"ך תשובה הורית, היא התורה הקדושה המביא את האדם לתשובה אמיתית, עכ"ל. וזהו יל"פ מה דאימא במדרש ילקוט (נצבים רמז מחסס) אמר להם משה לישראל, מצקשים אתם לעמוד בעולם עסקו בתורה. הכוונה שהעסק בתורה יביאם לתשובה שלימה, ועל ידי זה יזכו בדין לעמוד בעולם.

וזה שאמר הוי שקוד ללמוד תורה, וזהו ודע מה שתשיב לאפיקורוס, וכפירוש המגן אבות שהכוונה על היצר הרע. שהוא מונע את האדם שלא יתעורר במשובה על חטאיו, אמנם כח התורה יתעורר לתשובה שלימה.

*

76 יא הוי שקוד ללמוד תורה, ודע מה שתשיב לאפיקורוס.

יתבאר על פי מה שכתב באפיקי יהודה (דרוש מקוה מים) לפרש הכתוב (מהלים פו ד) שמח נפש עבדך כי אליך ה' נפשי אשא, דהנה השי"ת הטביע באלים כח הממחאה, שימחאה וישתוקק יותר ממנה שיש לו ולא יסתפק במה שהשיג, כדי שעל ידי כח הממחאה יצקש לעלות במעלות דרכי התורה והמחאה, וכל מה שהשיג יחשב למעט מזער ולא יאמר די מה שלמדתי ומה שעשיתי, אולם לא כן בעניני עולם הזה, גדר גדול גדלו ואמרו (להגן פ"ד מ"א) איזהו עשיר השמח בחלקו, כלומר מסתפק במיעוט שלפניו ולא ימחאה יותר, וזהו מלאכה קשה להשתמש בשני הפכיים. ולזה ציקש דוד המלך שמח נפש עבדך, אתה ה' שימה נא מדת השמחה והסתפקות בנפש עבדך בעסקי הגוף, ואמר כמתנצל למה איני משתדל בזה בעצמי, כי אליך ה' נפשי אשא, כי לדברים הנוגע לכבודו יתברך צריך אני להתאוות יותר ויותר ממנה שצדי, והם שני הפכיים שלא אוכל עשוהו לצדי, על כן אני מצקש שמח נפש עבדך, עכ"ל.

ולזה כאשר אמר הוי שקוד ללמוד תורה, דהיינו שישתוקק לדברי תורה יותר ויותר, הזהיר הסג"ל שלא ישתמש במדת השתוקקות גם לעניני הגשמית, אלא ודע מה שתשיב לאפיקורוס וכפירוש המגן אבות דקאי על היצר הרע. להשיב לו כהוגן שצריך האדם להתנהג בשני מדות הפכיים, דצרכי הגוף צריך להסתפק במועט, ורק בלימוד התורה צריך לשקוד בהתמדה ולא להסתפק במה שיש לו.

*

יב הוי ש

יבואר בהק

קמחה כתיב להטות, אנו ו משוין עמנו ו (כ' במדבר) ל (ו"ד סימן ג') באיסור שגפול פנגד כל הדב כלונו של מק וממילא אין

עוד חירך א

פיסקא ו הקדש כדכתי (ק"ל פסחים) פטיל, ומשוכ

אמנם י"ל

ישרל עסק התורה יתברך, ועל ד (ע"ה) חלת דרג אורייתא וישג יש לבני ישראל ועמה אס שם לי ממלכת כה קודם למעשה

הרה"ק ר' אהרן ל. אגון ל. אגון ל. אגון ל.